

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу
Побережного Романа Олеговича
«Формування стратегії розвитку машинобудівного підприємства
на основі збалансованої системи показників»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук
за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

Актуальність теми дисертації і її зв'язок з науковими програмами, планами, темами

Глобалізаційні та інтеграційні процеси, що характеризуються посиленням ринкової конкуренції, підвищенням вимог споживачів до якості товарів і послуг, динамічними трансформаційними змінами у соціально-економічному середовищі підвищують значущість вирішення питань щодо забезпечення стратегічного розвитку промислових підприємств, зокрема машинобудівних. Разом з тим, машинобудівний комплекс є рушійною силою науково-технічного прогресу в економіці, оскільки його розвиток сприяє техніко-технологічному оновленню інших галузей української промисловості, розширенню її інноваційного та виробничого потенціалу завдяки запровадженню інновацій та виробництву інвестиційної продукції – прогресивних видів машин та обладнання, транспортних засобів, інструментів та приладів.

Специфічні особливості машинобудування разом з його важливістю для інших галузей національного господарства вимагають розроблення нових наукових підходів щодо принципів та методів стратегічного управління, потребують високого рівня професіоналізму менеджерів цих підприємств при прийнятті управлінських рішень щодо вибору стратегій розвитку машинобудівного підприємства, уточнення його цільових орієнтирів і пріоритетів.

Отже, доцільним постає питання розробки відповідної аналітичної бази щодо забезпечення формування стратегій розвитку машинобудівних підприємств у сучасних економічних умовах. Тому, дисертаційна робота Побережного Романа Олеговича «Формування стратегій розвитку машинобудівного підприємства на основі збалансованої системи показників»,

є актуальним та своєчасним дослідженням.

Актуальність теми підтверджується тим, що основні результати й рекомендації, що наведені в дисертації, розроблені в рамках наукових досліджень кафедри організації виробництва та управління персоналом національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»: «Формування організаційно – економічного механізму моніторингу інноваційної діяльності» (ДР № 01118U002284), де здобувачем розроблено підходи щодо оцінки рівня сприятливості зовнішнього середовища до розвитку підприємств; «Розробка методології розвитку лідерського потенціалу національної гуманітарно-технічної управлінської еліти в інформаційному суспільстві» (ДР № 0115U000520), у межах якої здобувачем запропоновано рекомендації щодо розвитку кадрової складової збалансованої системи показників підприємства, а також госпдогвірною темою «Розробка організаційно-економічного механізму санації підприємства в підвищенні потенціалу підприємства» (ДР № 0112U005268), де здобувачем розроблено методичний підхід до оцінювання рівня загального розвитку підприємства у внутрішньому середовищі.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертаційній роботі, їх достовірність і новизна

Оцінюючи основні положення та висновки дисертації, що виносяться на захист, необхідно підкреслити їх теоретичну обґрунтованість та орієнтацію здобувача на чітке формулювання власної позиції.

Наукова обґрунтованість та достовірність основних наукових положень дисертації, отриманих результатів, висновків та сформульованих рекомендацій підтверджується використанням загальнонаукових методів дослідження (абстрактно-логічного, експертного і факторного аналізу, системного підходу, методу порівняння, узагальнення і формалізації, аналізу і синтезу, експертних оцінок, графічного, групування) та проведеним у роботі ґрунтовим аналізом фундаментальних праць вітчизняних і зарубіжних учених за темою дослідження, що надало можливість здійснити змістовні теоретичні узагальнення та змістовні висновки.

Позитивною рисою роботи слід визнати багату інформаційну і фактологічну базу дослідження – наукові статі спеціалізованих і періодичних вітчизняних та іноземних видань; матеріали наукових і міжнародних

конференцій та результати власних досліджень здобувача, статистичні матеріали Державного комітету статистики України і Харківського обласного статистичного управління, даних офіційної звітності машинобудівних підприємств Харківського регіону.

Аналіз змісту дисертації, опублікованих праць та автореферату підтверджує достатній ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, що містяться у дисертації і виносяться на захист.

У першому розділі роботи на основі критичного аналізу змістовних аспектів сучасних наукових трактувань категорії «розвиток підприємства» (с. 11-27 дисертації) здобувачем запропоновано авторське визначення поняття розвитку промислового, і в тому числі, машинобудівного підприємства. Рекомендовано розвиток підприємства розглядати як процес кількісно-якісних змін в результаті розв'язання протиріч зовнішніх та внутрішніх щодо підприємства, що призводить до підвищення рівня загального розвитку підприємства та надання йому необхідної векторної стратегічної спрямованості (с. 5 автореферату, п.1.1 с. 28 дисертації).

Викликає особливий інтерес проведене здобувачем розширення класифікаційних ознак видів розвитку. Зокрема, запропоновано до складу традиційних ознак класифікації (за характером змін, за джерелом виникнення, за механізмом дії, за сутністю перетворень, за часом дії, за масштабом та складністю об'єкту розвитку, за ступенем урегульованості, за явністю прояву) (с. 32-35 дисертації) введення додаткової ознаки «за спрямованістю внутрішніх можливостей розв'язання протиріч» (с. 5 рис. 1 автореферату, с. 36-37 дисертації), що дозволяє визначати та оцінювати ті сфери життєдіяльності підприємства, які мають найбільш потенційні можливості, що враховуються при розробленні управлінських рішень щодо вирішення протиріч та додаткової ознаки «за ступенем впливу складових життєдіяльності за ЗСП» (с. 5 рис. 1 автореферату, с. 37-38 дисертації), що сприяє ухваленню найбільш обґрунтованих управлінських рішень щодо вибору конкурентної перспективної або проблемної стратегії розвитку підприємства (с. 14 автореферату, с. 240-249 дисертації).

На основі узагальнення огляду існуючих підходів до класифікації стратегій (с. 39-48 дисертації) та уточненого визначення розвитку, здобувачем обґрунтовано додаткові класифікаційні ознаки стратегій розвитку підприємств відповідно до їх ієрархії в процесі стратегічного управління за такими

додатковими ознаками: корпоративні стратегії розвитку – «за видами розвитку», «за пріоритетним напрямом реалізації» (с. 51-52 дисертації); конкурентні стратегії розвитку – «за кількісно-якісною ознакою рівня розвитку складової збалансованої системи показників» (с. 52 дисертації); функціональні стратегії розвитку – «за складовими збалансованої системи показників» (с. 53 дисертації).

Дослідження управлінських інструментів які широко використовуються в практиці зарубіжних підприємств та вже знайшли застосування у практиці вітчизняного менеджменту (с. 58-60 дисертації) та їх критеріальний компаративний аналіз (с. 61-63, Додаток А дисертації) дозволили здобувачу довести доцільність використання ЗСП в якості стратегічного інструменту для формування стратегії розвитку (с. 5 автореферату, с. 67 дисертації).

В результаті проведеного дослідження здобувачем обґрунтовано доцільність використання ресурсно-функціонально-компетентнісного підходу до визначення достатньої кількості складових ЗСП щодо їх відповідності можливостям підприємства та обраному напрямку його розвитку (с. 65 дисертації), доповнено традиційну модель ЗСП інноваційне-інвестиційною складовою (с. 5, рис. 2 автореферату, с. 69-73 дисертації) та обґрунтовано її використання (с. 66-68 дисертації). З метою забезпечення формування корпоративної, конкурентної та функціональних стратегій розвитку підприємства до складу ЗСП автором запропоновано включати наступні складові: фінансову, клієнтську, бізнес-процесів, навчання та розвитку і, додатково запропоновану інноваційне-інвестиційну, зміст яких характеризує стан розв'язання або існування протиріч, що притаманні процесу розвитку.

На основі абстрактно-логічного аналізу (Додаток Б дисертації) здобувачем визначено сукупність показників, які доцільно використовувати в рамках обраних в дослідженні складових збалансованої системи показників для оцінки рівня їх розвитку (с. 74-75 дисертації).

Безперечно цікавою та методично обґрунтованою є запропонована здобувачем структурно-логічна послідовність етапів формування стратегії розвитку машинобудівного підприємства (с. 6 автореферату, с. 76-82 дисертації).

У другому розділі дисертації привертають увагу, пропозиції здобувача щодо доцільності аналізу стану зовнішнього середовища та його сприятливості до розвитку машинобудівних підприємств, за двома

напрямами: аналізу загального стану розвитку економіки та аналізу інноваційно-інвестиційного середовища прямого та непрямого впливу (с. 86-89 дисертації).

Результати дослідження літературних джерел щодо стратегічного управління та макроекономічного аналізу дозволили здобувачу обґрунтувати початкову сукупність показників, які доцільно використовувати в рамках обраних напрямків аналізу стану зовнішнього середовища та умов сприятливості до розвитку машинобудівних підприємств у ньому (с. 90-91 дисертації).

Заслуговує на увагу виконаний автором детальний аналіз результатів функціонування та розвитку машинобудівних підприємств Харківського регіону за складовими ЗСП (с. 8-9 автореферату, п. 2.3 дисертації) та аналіз перебігу процесів господарювання у промисловому комплексі в Україні (с. 6-7 автореферату, п. 2.1 та п. 2.2. дисертації), котрі мають свої особливості, що створюють умови сприятливості або несприятливості, та здійснюють безпосередній вплив на динамічність розвитку підприємств, знання яких дозволяє керівникам та менеджерам підприємств машинобудування приймати більш обґрунтовані управлінські рішення.

Найбільш багатий науковими доробками і висновками третій розділ дисертації. Досить цікавою з теоретичної та практичної точок зору є пропозиція Побережного Р. О. щодо формування системи показників оцінювання рівня розвитку складових ЗСП (п. 1.3. та п. 3.1 дисертації) та системи показників оцінювання рівня сприятливості складових зовнішнього середовища (п. 2.1 та п. 3.2 дисертації). Із всієї сукупності запропонованих показників складових ЗСП (с. 74-75 дисертації) здобувачем виявлено найбільш вагоміші та значущі показники для оцінки рівня їх розвитку (с. 179-181 дисертації), та відповідно із сукупності показників складових зовнішнього середовища (с. 201-202 дисертації) виявлено найбільш значущі та вагомі показники сприятливості (с. 210-212 дисертації), котрі характеризуються певними латентними взаємозв'язками між собою та дозволяють провести розрахунки інтегральних показників загального розвитку підприємства (с. 198 дисертації) та сприятливості зовнішнього середовища (с. 217 дисертації). Поставлена задача вирішена шляхом використання запропонованого в роботі багатовимірною факторного аналізу за допомогою пакета STATISTICA 6.0 (с. 168-179, с. 204-209 дисертації). Пропозиція щодо використання

запропонованих показників є новітньою та має практичну спрямованість. Її інформативність та прикладне значення доведене проведеними в роботі розрахунками та рекомендаціями (с. 10-13 автореферату, п. 3.1, п. 3.2 дисертації).

Логічним звершенням даної дисертаційної роботи є розвиток та удосконалення методичного забезпечення формування стратегій розвитку та проведення практичних досліджень на машинобудівних підприємствах Харківського регіону щодо вибору корпоративних стратегій розвитку з використанням матричного методу (с. 13 автореферату, п. 3.3 дисертації), в залежності від позиціонування підприємства у матриці стратегій (с. 227-234 дисертації) та конкурентних і функціональних стратегій з використанням стратегічного профілю (с. 14 автореферату, с. 236 дисертації) за визначеними точками «проблемного» та «перспективного розвитку» (с. 237-249 дисертації).

Висновки до розділів та за результатами роботи сформульовані достатньо чітко і виразно та відповідають змісту дисертаційної роботи.

Список використаних джерел досить повний і охоплює сучасні вітчизняні та зарубіжні публікації із 253 найменувань.

Дисертаційна робота Побережного Р. О. характеризується логічною, завершеною структурою та послідовною побудовою, повною мірою висвітлює зміст визначених розділів. Все це дає підстави стверджувати, що висновки, пропозиції та рекомендації, сформульовані в дисертації, є достатньо обґрунтованими і достовірними.

Підтверджую наукову новизну положень, висновків, рекомендацій, що містяться у дисертаційній роботі, а саме:

удосконалено:

класифікацію видів розвитку підприємства за додатково запропонованими класифікаційними ознаками: за спрямованістю внутрішніх можливостей розв'язання існуючих протиріч в розвитку підприємства (с. 38) та за ступенем впливу складових ЗСП на вибір пріоритетних напрямків розвитку (с. 38-39), що дозволяє приймати обґрунтовані рішення з формування стратегій з врахуванням наявних ресурсів підприємства та його компетенцій до розвитку;

традиційний склад ЗСП доповненням його інноваційно-інвестиційною складовою, що характеризує нові можливості підприємства до розвитку, і у сукупності зі складовими: фінансовою, клієнтською, бізнес-процесів,

навчання та персонал дозволяє комплексно оцінити умови, фактори та напрямки досягнення першорядних цілей щодо розвитку підприємства (с. 67-71);

структурно-логічну послідовність етапів формування стратегій розвитку підприємства на основі ЗСП (с. 77-78), яка передбачає: оцінку рівня загального розвитку підприємства та рівня сприятливості зовнішнього середовища до розвитку, формування матриці стратегій розвитку (с. 226-235) та стратегічного профілю підприємства (с. 236-239), що дозволяє більш зважено визначати пріоритетні стратегії розвитку (конкурентні, перспективні, функціональні) (с. 242-249);

дістало подальшого розвитку:

методичний підхід до оцінювання рівня загального розвитку машинобудівного підприємства. Особливістю підходу є врахування рівня розвитку складових ЗСП за їх частковими інтегральними показниками (с. 183-195), розрахованими з врахуванням факторного аналізу та об'єднаних методом адитивної згортки в узагальнюючий показник рівня розвитку підприємства, що дозволяє більш обґрунтовано використовувати ресурси та компетенції підприємства за конкурентною стратегією (с. 196-201);

методичний підхід до визначення сприятливості зовнішнього середовища до розвитку машинобудівних підприємств (с. 213-221) Особливістю якого є врахування розподілу зовнішнього середовища на загальне та інноваційно-інвестиційне (с. 87-89), що є підґрунтям розрахунку загального інтегрального показника сприятливості з врахуванням часткових показників сприятливості складових (с. 214-217), що дозволяє ідентифікувати загрози та можливості до розвитку підприємства у зовнішньому середовищі;

методичні рекомендації щодо визначення кількісних меж якісних ознак узагальнюючих інтегральних показників розвитку підприємства та сприятливості зовнішнього середовища (с. 222-226), відмінністю яких є використання функції приналежності, побудованих за теорією нечітких множин, що характеризують низький, середній та високий рівні розвитку та сприятливості. Практичне використання обґрунтованих кількісно-якісних меж у матриці стратегій розвитку дозволяє позиціонувати підприємства та обґрунтовувати доцільні стратегії їх розвитку (228-233);

модель формування стратегічного профілю підприємства (с. 236), що дозволяє визначати заходи стратегічного плану реалізації конкурентної

стратегії його розвитку (с. 250-256), підґрунтям якого є графічне об'єднання континуумів розвитку складових ЗСП та визначення критичних точок розвитку – проблемних та перспективних за кількісно-якісними характеристиками інтегральних показників рівня розвитку складових.

Поставлені автором мета та завдання дисертаційного дослідження повністю виконані. Основні пропозиції, положення, висновки здобувача достатньо обґрунтовані, достовірні і мають наукову новизну.

Значимість отриманих результатів для науки і практичного використання

Теоретична цінність роботи обумовлена подальшим розвитком теоретичних положень та методичного забезпечення щодо формування стратегії розвитку машинобудівного підприємства.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що представлені у роботі положення доведено до рівня закінчених методичних розробок і рекомендацій, які пройшли апробацію на машинобудівних підприємствах Харківської області.

Запропоновані здобувачем методичні рекомендації, підходи та практичні заходи щодо формування стратегій розвитку на основі складових збалансованої системи показників з використанням уточнення класифікації видів розвитку та на основі оцінювання рівня загального розвитку підприємства і сприятливості зовнішнього середовища, розробки стратегічного профілю підприємства та визначення точок його проблемного та перспективного розвитку, забезпечують підвищення ефективності функціонування та подальший розвиток машинобудівного підприємства.

Отримані результати дисертаційної роботи підготовлені до практичного використання у вигляді методичних рекомендацій.

Рекомендації та розробки здобувача впроваджено в діяльність машинобудівних підприємств Харківського регіону: ТОВ «Екотест» (довідка №14/11-2014 від 14.11.14 р.), ДП «Дослідний завод» ПАТ «Турбогаз» (довідка № 02/266-185 від 10.02.15 р.), ВАТ «Турбоатом» (довідка № 3 від 06.03.15 р.) та рекомендовано Департаментом економіки і міжнародних відносин Харківської облдержадміністрації для практичного використання на промислових підприємствах Харківського регіону (довідка № 03-44/1133 від. 19.03.15 р.). Ряд теоретичних положень використовується у навчальному

процесі НТУ «ХПІ» при викладанні дисциплін «Стратегічне управління підприємством», «Антикризове управління», «Менеджмент організацій», «Стратегічний аналіз» (довідка від 23.04.15 р.) та впроваджено УПА в процес наукового дослідження (довідка №106-04-55 від 05.05.15 р.).

Повнота викладення результатів досліджень в опублікованих працях

Основні положення дисертаційної роботи в повній мірі висвітлені у 24 наукових працях, серед яких: 9 статей – у наукових фахових виданнях за переліком ДАК України, 3 статті у закордонних наукових періодичних виданнях, 1 стаття у науково-періодичному виданні України, включеному до наукометричних баз; 2 розділи у колективних монографіях, 9 – у матеріалах конференцій.

Наголосимо, що в опублікованих працях відображені основні наукові положення та результати дисертаційної роботи. Термін розсилання примірників фахових видань, у яких опубліковані праці дисертанта, а також кількість публікацій, обсяг, якість, повнота висвітлення результатів та розкриття змісту дисертації відповідає вимогам ДАК України та «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника». Відповідні публікації висвітлюють основні наукові положення дисертації, зокрема ті, які автор виносить на захист.

Відповідність оформлення дисертації чинним вимогам.

Дисертація оформлена у відповідності з вимогами МОН України, є завершеною науково-дослідною роботою, виконана на достатньо високому науково-теоретичному рівні.

Структура дисертації (вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел та додатки) є повна, послідовна і відповідає поставленим задачам. Загальний обсяг дисертації складає 364 сторінки, в тому числі: список джерел з 253 найменувань на 29 сторінках, 16 додатків на 68 сторінках. Робота містить 46 рисунків по тексту, 17 рисунків на 15 окремих сторінках; 98 таблиць по тексту, 61 таблиця на 65 окремих сторінках, які органічно доповнюють зміст дисертації та її основні положення. Обсяг основного тексту дисертації становить 187 сторінок.

Автореферат за структурою і технічним оформленням відповідає

визначеними вимогами МОН України. Зміст автореферату відповідає змісту дисертаційної роботи.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

Оцінюючи в цілому достатній рівень розробки теоретичних, методичних положень, практичних рекомендацій, обґрунтованість наукових висновків та пропозицій, необхідно зазначити, що деякі положення є дискусійними.

1. У підрозділі 1.1 достатньо уваги приділено дослідженню поняття «розвиток» з позиції філософських трактувань та економічної спрямованості (с. 13-27). Разом з тим, з поля зору здобувача випав досить важливий аспект розвитку – соціальний, який є складовою таких перспектив збалансованої системи як персонал та клієнти.

2. Дискусійним питанням є включення до складу збалансованої системи показників додаткової інноваційно-інвестиційної складової (с. 67-72). Оскільки інновації та інвестиції складають окремі напрями економічної діяльності підприємств, було б доцільним додати дві окремі складові інноваційну та інвестиційну, що розширило б інформаційну базу для прийняття управлінських рішень.

3. Незрозуміло, з якою метою здобувачем представлено класифікацію видів розвитку (с. 35-36, табл. 1.5), оскільки в подальшому в дисертації використано тільки такі його види, що були додатково запропоновані автором. Доцільним було б представити й інші види розвитку за іншими класифікаційними ознаками та розташувати їх за квадрантами запропонованої матриці стратегій.

4. У підрозділі 2.3, попри значний статистичний аналіз результатів діяльності сукупності підприємств машинобудівної галузі Харківського регіону, що взяли участь у дослідженні (с. 138-163), за межами уваги здобувача залишилося дослідження стратегій, які застосовують підприємства в процесі свого функціонування. Це не дозволило здобувачу визначитись із стратегічною спрямованістю досліджуваних підприємств та співставити фактичні стратегії з тими, які він пропонує за своїми методичними підходами.

5. При проведенні факторного аналізу (с. 168-178, с. 203-209) використання здобувачем критичного рівня відбору показників за факторним навантаженням більше ніж 0,7 відповідає правилам математичної статистики. Але ігнорування показників з середнім рівнем впливу (факторне

навантаження від 0,4 до 0,7) може привести до суттєвих похибок при формуванні та обґрунтуванні кінцевих результатів розрахунків.

6. При формуванні методичних підходів щодо оцінювання загального рівня розвитку підприємства та визначення рівня сприятливості зовнішнього середовища до розвитку необхідно надати чіткі критерії відбору експертів (с. 197 та с. 219).

7. Недостатньо обґрунтованим виглядає вибір фактичних та еталонних значень показників виконання заходів (табл. 3.42, с. 251,) при розробці стратегічного плану реалізації конкурентних перспективних та проблемних стратегій розвитку підприємства на прикладі конкретних підприємств (табл. 3. 44, 3. 45 с. 253-254).

8. Погоджуючись з позицією здобувача щодо побудови стратегічного профілю підприємства (с. 236-241), як елементу візуалізації отриманих результатів, для підвищення практичної значущості цієї пропозиції, здобувачу доцільним було б представити окремо розроблений програмний продукт, що дозволить у автоматизованому режимі будувати такі профілі і визначати можливі заходи з визначення спрямованості стратегічного розвитку підприємств.

Вищенаведені зауваження та недоліки не впливають на загальну позитивну оцінку та не знижують наукову і практичну цінність дисертаційної роботи Побережного Романа Олеговича.

Відповідність роботи вимогам до кандидатських дисертацій

Дисертаційна робота Побережного Романа Олеговича «Формування стратегії розвитку машинобудівного підприємства на основі збалансованої системи показників» є завершеною кваліфікаційною науковою роботою, яка присвячена вирішенню актуального науково-практичного завдання щодо подальшого розвитку теоретичних положень, методичних підходів та практичних рекомендацій щодо формування стратегій розвитку машинобудівних підприємств.

Зміст дисертаційного дослідження відповідає обраній темі, забезпечує досягнення поставленої мети і завдань дослідження. Оформлення дисертації та автореферату відповідає встановленим вимогам. Автореферат дисертації в повній мірі розкриває її основні положення та відображає зміст і структуру роботи.

Дисертаційна робота повністю відповідає паспорту спеціальності 08.00.04 - економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) та вимогам п.п. 9, 11, 12 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» (затвердженого постановою Кабінету міністрів України від 24.07.2013 р. № 567), а її автор Побережний Роман Олегович, заслуговує присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри бухгалтерського обліку,
Харківського національного економічного
університету імені Семена Кузнеця

А. А. Пилипенко